

sentiant antiqui.—Contrariam sententiam, scilicet, actum vitiari et irritari ex quacumque omissione formæ substantialis vel partis ejus, tenent plures antiqui quos supra refert Gregor. Lop. sup., Albert., Angel., Joan. Andr., in quorum sententiam ipse inclinatur. Tenet etiam Azor., t. 1, l. 5, c. 28, § *Animadvertendum*. Exempla vero ponit, si in testamento unus testis, vel in electione unus ex electoribus deficiat. Quæ quidem indubitata sunt, ut per se constat, et tradit Dec. in l. *Hac consultissima*, c. Qui testamenta facere possunt, n. 12; responderi tamen non immerito potest illam non judicari prudenter levem solemnitate, sed valde gravem. Aliud exemplum est, pura inversio ordinis præscripti ad procedendum, ut in petendo consilio ante vel post actum; nam videtur levis defectus, et nihilominus irritat actum, juxta c. *Cum dilecta*, de Rescrip. Sed hæc etiam non reputabitur levis ommissio, quia propter consilium potuisset sententia mutari, ut notavit Felin in c. *Ex parte*, supra citato. Aliud exemplum potest sumi ex l. *Cum hi*, § *Si prætor*, ff. de Transaction., ubi non solum dicitur esse transactio nulla quando prætor eam permittit sine causæ cognitione, sed etiam (inquit) *si non de omnibus inquisierit quæ oratio mandat, hoc est, de causa, de modo, de personis, quamvis de quibusdam quæsierit*. Ergo, quidquid prætermittatur de forma substantiali, vitiatur actus. Et ad hoc facere potest quod essentia rei consistit in indivisibili, ut philosophi dicunt: sic ergo forma consistit in integritate; et ideo parvus defectus vitiat illam, ut significavit etiam Bald. in cap. *Cum alio*, de Rescriptis, n. 4.

10. *Sententia securior.*—*Mutatio corrumpens sensum verborum semper irritat actum, licet sit mutatio unius tantum litteræ.*—Hæc ergo sententia videtur practice securior, maxime quia si hoc relinquitur arbitrio prudentis, multum enervantur leges formam substantialem instituentes: vix autem potest alia regula dari, si semel datur locus seu licentia aliquid excipiendi. Non displicet autem distinctio quam tradit Felin. ex Bart. et Imol. in c. *Cum dilecta*, de Rescriptis, n. 6, § *Tertium signum*, scilicet, ubi constat ordinem esse substantialem, omissionem ejus indistincte vitiare actum, sive leve sive grave præjudicium parere videatur: si autem sumus in dubio, tunc posse distinguere inter leve et grave præjudicium. Idem enim merito dici potest in omni dubio de forma substantiali. Applicari etiam in præsentibus potest cum proportionem doctrinæ quæ de mu-

tatione in forma sacramenti tradi solet; nam si sit formalis, ut sic dicam, semper vitiatur actum, id est, si mutet, vel corrumpat sensum verborum, etiamsi hoc contingat per unius tantum litteræ mutationem; si vero sit mere materialis, non vitiatur, id est, si verba eandem significationem retinent. Tunc enim semper mutatio vel ommissio gravis est, etiamsi circum parvam esse videatur: e contrario vero posterior mutatio dici potest levis, etiamsi in re sensibili major appareat. Ita ergo in præsentibus, si ommissio in re quæ videtur parva fit contra intentionem et mentem legis, tunc semper vitiatur, et non est censenda levis, sed gravis, quia multum interesse potest: si autem non solum est materialiter levis circumstantia, sed etiam parum videtur referre ad finem legis, tunc non videtur vitiare, quia quasi nihil reputatur. Et ita possunt conciliari dicti auctores: nam si attente considerentur exempla quæ afferunt, seu occasiones in quibus loquuntur, videntur in prædicto sensu fuisse locuti.

CAPUT XXXIII.

QUANDO LEX IRRITANS INCIPIAT EFFICERE HUNC EFFECTUM IRRITANDI ACTUS.

1. *Lex irritans est generalis regula actionum, et proinde debet esse publicata ut obliget.*—Quamvis superius dictum sit de promulgatione legis, tamen, quia nonnullæ leges irritantes censentur in hoc habere aliquid speciale, explicandum in præsentibus breviter est. Primo ergo suppono legem irritantem non annullare actum donec solemniter promulgata sit. In hoc omnes conveniunt; et ratio est, quia ante talem promulgationem non est lex. Dices hoc esse verum quoad vim obligandi, quia obligatio fit mediante notitia quæ per promulgationem datur; non est autem idem de virtute irritandi, quia irritatio non pendet a notitia, et ideo fit etiam contra ignorantes, ut supra diximus. Respondetur, quamvis in hoc sit aliqua diversitas, quia irritatio in particulari non fit per applicationem conscientiæ, sicut obligatio; nihilominus in hoc conveniunt quod utraque fieri debet per publicam et notoriam regulam, et consequenter omnibus propositam, quod non fit nisi per promulgationem. Et ratio est, quia etiam lex irritans est generalis regula actionum humanarum, et ideo per se loquendo debet esse justa ac subinde publice posita, etiam ut irritans, quia necessarium est ut homines sciant quomodo possint ac debeant actiones suas facere ut validæ sint, alioquin infi-

nita incommoda in communitate sequerentur, et ideo ex natura necessaria est promulgatio legis etiam ad hunc effectum.

2. *Unam publicationem factam in curia principis sufficere, vel in metropoli, ut obliget.*—Secundo, suppono per se et ex vi talis effectus unam promulgationem sufficere factam in curia principis, vel in metropoli regni, cum proportionem hoc applicando ad leges civiles et canonicas, juxta superius dicta de utrisque. Et probatio etiam inde sumenda est, quia neque ex natura rei seu sola ratione, neque ex jure aliquo positivo aliud postulatur in his legibus. Aliqui vero moderni oppositum sentiunt quoad leges canonicas irritantes, nimirum non habere hunc effectum post Romanam promulgationem, donec in singulis provinciis promulgentur. Sentit Medina l. 2, q. 90, art. 4; citatur etiam Soto, sed immerito, ut dicam. Fundamentum est, quia irrationes ecclesiasticæ sunt de rebus gavioribus et majoris momenti, et ideo non expedit aliter fieri. Respondetur solam conjecturam non sufficere ad certam regulam constituendam, sine positiva lege, in re quæ ex solo jure naturæ necessaria non est. Illa ergo ratio ad summum declarat convenientiam quamdam ob quam potest interdum expedire alium modum promulgationis statuere; inde vero solum inferri potest, ad prudentiam Prælatorum et Pontificum pertinere, ut, juxta materiæ qualitatem, modum etiam promulgationis in sua lege determinent, non tamen ex natura rei esse necessarium si in lege non exprimat. Exemplum optimum est in Concilio Tridentino, sessione 24, ubi in lege irritante matrimonium clandestinum expresse declaravit necessariam fore promulgationem in singulis diocesis, quia materia erat gravissima, et multa possent incommoda sequi si aliter fieret. Tamen inde per argumentum ab speciali potius sumitur conjectura id non esse necessarium, nisi in lege exprimat, quod a fortiori patebit ex dicendis.

3. *Post promulgationem sufficere duos menses ut lex irritans habeat effectum, illudque tempus necessarium esse.*—Tertio, supponendum est post factam promulgationem in curia principis sufficere ordinariæ tempus duorum mensium ut postea lex irritans incipiat habere suum effectum. Ita sentiunt omnes, et colligitur ex Authentico *Ut novæ constitutiones*, quod plane loquitur de lege irritante: et ratio est, quia nulla lex est vel constitutio, quæ majoris temporis lapsus in legibus irritantibus postulet quam in aliis; neque etiam ex sola rei na-

tura est necessarium, quia quod sufficit ad obligandum sufficit ex hac parte ad irritandum. Unde fit ut tempus illud eodem modo in his legibus declarandum sit quo in aliis, juxta ea quæ superius diximus. Intelligitur enim quoad leges summi principis, et respectu earum regionum ad quas illud tempus sufficiens est; nam si longius distent, majus tempus est concedendum prudentis arbitrio, quod maxime in his legibus necessarium est propter incommoda quæ ex irritatione sequi possent.

4. Hinc quarto dicendum est in legibus civilibus illud tempus necessarium esse ut lex incipiat irritare actum contra eam factum. Ita docent omnes doctores quos statim referam; et ratio est, quia nulla etiam lex est civilis quæ ad hunc effectum minori tempore sit contenta. Quin potius dictum Authenticum quod tempus bimestre concedit, loquitur de legibus testamentorum quæ includunt irritationem. Item quia ante lapsum illud tempus lex illa non habet vim legis respectu talis loci pro quo illud tempus necessarium est, vel saltem non est illi sufficienter applicata: ergo sicut non obligat, ita neque irritat ibi. Tandem si lex irritat actum, obligat ad non faciendum illum modo superius dicto; sed ante lapsum illud tempus non obligat; ergo neque irritat.

5. *Leges canonicas habere effectum irritandi statim ac fiat Romæ promulgatio solemniter sententiæ plures.*—Solum superest difficultas de legibus canonicis; nam multi canonistæ sentiunt eas habere effectum irritandi statim ac fit Romæ promulgatio solemniter. Ita tenent Panormitanus, Decius, Felinus, et fere alii in capite secundo de Constitut., et in c. *Noverit*, de Sententia excommunicationis; Joan. Andr., in fine libri sexti super datam ejus, et Gloss. juncto textu in cap. 1 de Concessione præbendæ, in 6; Turrecremata in c. *In istis*, dist. 4, art. 4; Joan. Staphilus, libro de Gratiis et expectativis, forma 8, numero 8; Navarrus in Summa, cap. 23, numero 44, et consil. 31 de Regularibus, numero 5; et Soto, libro 1 de Justitia, quæst. 1, art. 4; Sylvest., verb. *Lex*, quæst. 6, dicto 3; et Rosel., n. 6. Fundantur in aliquibus decretis quæ videntur supponere constitutiones apostolicas habere statim hunc effectum, c. *Dudum*, c. *Si postquam*, c. *Cum singula*, de Præbendis, in 6. Unde ratio solum est, quia Pontifices possunt hoc facere et declarant se velle: ergo faciunt.

6. *Dictam regulam non intelligi de omni lege canonica, sed tantum in legibus pontificalibus habentibus particulam ex nunc.*—Est autem

imprimis observandum hanc sententiam non esse intelligendam absolute de omnibus legibus canonicis, quia in hoc sensu neque illo jure probatur, neque esset conveniens, propter rationes factas in secundo et quarto fundamento, quæ hic etiam locum habent. Quocirca, quando lex ecclesiastica irritans simpliciter fertur sine adjectione alicujus particulæ quæ sufficienter excludat illud tempus, plane illa non irritat ante lapsum ordinarium tempus, in singulis provinciis ad obligandum necessarium. Probatur, quia dum lex nova non excludit ordinarium jus antiquum, nec repugnat illi, censenda est secundum illud ferri, quia semper juris derogatio vitanda est, quoad fieri possit, ut infra dicam; sed ex jure communi et antiquo requiritur illud tempus, imo quatenus necessarium est ad humanam notitiam, videtur esse ex natura rei necessarium; ergo si lex nova illud non excludit, secundum illud intelligenda est. Atque hoc etiam confirmant superiores rationes. Unde a fortiori constat quando lex canonica expresse concesserit majus tempus ad obligationem, consequenter etiam concedere illud ad irritationem, nisi aliud clare exprimat, quia etiam est ordinarium jus ut lex non prius irriteret quam obliget.

7. Prædicta ergo sententia ad summum habet locum in legibus pontificiis habentibus illam particulam *ex nunc*, vel similes; nam illæ videntur excludere omnem temporis dilationem, quia alias essent superflue, et ita de illis loquuntur expresse Panormitanus et alii supra allegati; et eodem modo loquitur Glossa ibi communiter approbata per Cardinal. Bonifacium, et alios in Clement. 2 de Hæretic., verb. *Ex tunc*, et sequuntur moderni theologi communiter 1. 2, quæst. 90, art. 4; Sancius, qui alios refert, l. 3 de Matrim., disputat. 17, n. 10, a quorum sententia recedendum non est, quia revera hæc videtur esse mens Pontificum. Observandum autem est hujusmodi leges in quibus tales particulæ apponuntur, regulariter loquendo, esse de quibusdam rebus vel actionibus in quibus Pontifex potest libere disponere et dispensare, ut sunt beneficia et collationes eorum, et ideo in his sæpe inhabilitat personas, vel impedit valorem collationis a die promulgationis; ut novissime fecit Clemens VIII in hoc regno Lusitanie constituendo novum impedimentum ex defectu generis ad quædam ecclesiastica beneficia, et Sixtus V hoc etiam fecit et declaravit in professionibus religiosorum, quia etiam valor professionis pendet ex acceptance sedis apostolicæ.

8. At vero in aliis rebus quæ non ita pendunt ex voluntaria institutione Pontificum, sed supponunt aliquod naturale jus quod per humanam legem interdum modificatur, id nunquam fit sine concessione sufficientis temporis, ut lex ad notitiam deveniat; tum quia regulariter esset nocivum bono communi, tum quia videretur aliquo modo juri naturæ repugnare, ut declaratum est exemplo legis Concilii Tridentini irritantis matrimonia clandestina. Quamvis autem hoc ita sit, nihilominus semper pro lege est præsumendum, et ideo quandoque lex canonica habuerit similem clausulam, quamprimum ad notitiam deveniat servanda est ut nullitatis periculum evitetur. Quod si per ignorantiam aliud contra illam factum fuerit, et habet esse permanens a cujus subsistentia et veritate alii effectus pendent, supplendum est defectus, propter eandem causam periculi evitandi.

9. Sed quid si lex ita intellecta nimis gravis videatur et bono communi contraria; licebitne ab illa supplicare ad ipsum Pontificem, et interim legem non servare? Respondetur, licet, in præscriptis particularibus admittatur hoc genus appellationis vel suspensionis cap. *Significasti*, de Rescriptis, cum his quæ ibi notantur, quia talia rescripta sæpe pendent ex facto cujus ignorantia in Pontifice admittitur. In legibus autem communibus non admittitur ille modus appellationis et suspensionis, ut notant doctores in c. *Consuluit*, 3 de Appellat., et in leg. *Si res*, ff. eod.; tradit Rebuffus in leg. *Scævola*, § *Si qua pœna*, ff. de Verb. signif., quia ignorantia juris et boni communis non præsumitur in Pontifice, et lex communis licet in uno loco afferat incommodum, non ideo cessat efficacia ejus. Quapropter in eo casu supplicari quidem potest Pontifici; interim tamen servetur lex, quia semper poterit sine malitia servari, et alioqui de se obligat, etiamsi aliquod incommodum aut difficultatem contineat.

10. *Aliud interrogatum.*—Quæret vero aliquis tam circa leges civiles quam canonicas irritantes an pro eo tempore pro quo nondum obligant, neque efficiunt suum effectum annullandi actum, vel inhabilitandi personas non consentientes, saltem efficiant illum, volente et acceptante irritationem vel inhabilitatem eo ad quem commodum vel incommodum talis irritationis spectare potest. Videri enim potest posse aliquem uti lege irritante sibi favorabili, etiam ante tempus a lege præscriptum ad obligandum, tum quia illud tempus conce-

ditur in gratiam et beneficium contrahentium cui potest quisque renuntiare; tum etiam quia, licet legislator nolit obligare, verbi gratia, intra duos menses, nihilominus placitum erit illi si lex antea servetur a quolibet sciente illam; ergo pari ratione credendum est velle ut actus sit irritus si subditus etiam velit statim subdi legi. Et huic parti videtur favere Bartol. in l. *Omnes populi*, ff. de justitia et jure, q. 5, princ., n. 10, ubi ait, quia licet statuta quæ afferunt præjudicium non operentur ante præfinitum tempus, nihilominus illa quæ afferunt commodum statim suum operantur effectum. Et eadem distinctione utitur Turrec. in § *Leges*, d. 4, n. 4.

11. *Mens auctoris.*—Nihilominus dicendum est, quoties lex irritans differt effectum irritandi vel inhabilitandi usque ad certum tempus, et post factum certum modum promulgationis, non posse legem effectum illum antea efficere, neque hoc pendere ex voluntate subditorum sive commodum sive incommodum illis differat; nam hoc est valde accidentarium, et lex respicit commune bonum cui expedit certam regulam in hoc præscribi. Exemplum evidens est in decreto irritante matrimonium clandestinum; nullibi enim potuit habere effectum, nec inhabilitare aliquam personam ad illo modo contrahendum, etiamsi ipsa maxime vellet, nisi servato ordine et modo a Concilio Tridentino præscripto, quia legislator noluit illam legem habere illum effectum aliter vel alio modo, quia ita expediebat ad commune bonum Ecclesiæ. Idem ergo est in omnibus similibus legibus, quando in eis modus promulgationis et tempus inchoandi irritationem designatur. Idem autem dicendum est quando lex nihil speciale declarat, sed secundum jus commune obligare et operari incipit; nam eadem est ratio de tempore præscripto a jure communi, respectu talis legis, quæ est de tempore specialiter designato a lege, quando in ea exprimitur, quia etiam prior suspendit suum effectum usque ad tale tempus, nec illud ponit in voluntate subditorum; tum quia non considerat privatum commodum, sed commune bonum; tum quia possent inde sequi deceptiones et alia incommoda et scandala; tum denique quia lex indistincte loquitur pro omnibus.

12. Quapropter nunquam hæc lex incipit operari prius circa volentem quam circa invitum; nam si lex est sufficienter promulgata, et tempus sufficiens ad operandum cucurrit, operatur etiam in ignorantes et invitos; si

vero nondum est completa promulgatio cum tempore sufficiente ad evulgationem ejus, nihil operatur etiam circa volentes, quia hoc non pendet ex voluntate eorum, sed principis. Quod autem afferebatur de obligatione legis, partim simile est, partim dissimile. Est quidem simile quatenus non potest subditus, etiamsi velit, esse obligatus a lege ante simile tempus, quia legislator noluit antea obligare. Est autem dissimile quoad executionem legis in actu præcepto, vel prohibito; nam hunc potest subditus sine obligatione facere, si velit: irritationem autem non potest facere, quia non est ab ipso, sed a lege. Neque Bart. aut Turrec. de legibus irritantibus loquuntur, sed de privilegiis quæ ad privatum commodum conceduntur.

CAPUT XXXIV.

UTRUM LEGES PUNIENTES ALIQUOS ACTUS ILLOS COMPREHENDANT QUI INVALIDE FIUNT.

1. Hæc quæstio legibus pœnalibus et irritantibus communis esse potest, et ideo librum hunc, in quo de utrisque disputavimus, in illius investigatione et resolutione convenienter absolvemus. Contingit ergo legem pœnalem fieri contra eum qui tale sacramentum confert, vel qui matrimonium sic contrahit, vel qui testamentum vel alium similem actum facit, quem postea quispiam exterius facit cum aliquo tamen impedimento actum irritante. Dubium ergo est an sic faciens actum prohibitum sub tali pœna, pœnam incurrat. Ratio dubitandi est, quia si actus est nullus, non nisi æquivoce talis actus nominatur: Baptismus enim nullus, non est Baptismus, sed falsa effigies Baptismi; et testamentum solemnitate substantiali carens non est testamentum; at vero lex pœnalis non punit actum apparentem, sed verum: ergo non comprehendit talem actum. Confirmatur primo, quia verba legis pœnalis stricte et in rigorosa proprietate accipienda sunt: ergo non sunt extendenda ad actum fictum, sed ad verum restringenda. Confirmatur secundo inductione: nam qui exterius negat fidem timore pœnarum, animo illam retinens, non incurrit pœnas hæreticorum, quia licet appareat hæreticus, revera non est. Item qui percutit alium lethali-ter, si cum effectu alter non moriatur, etiam per miraculum, non incurrit pœnas homicidii, ut irregularitatem, etc., solum quia ille actus non pervenit ad effectum; ergo idem erit in omni actu qui propter nullitatem non inducit effectum. Item tabellio inducens falsitatem in